

Sygn. akt II CSK 352/14

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 20 marca 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Krzysztof Strzelczyk (przewodniczący)

SSN Maria Szulc

SSN Karol Weitz (sprawozdawca)

Protokolant Maryla Czajkowska

w sprawie ze skargi "R. P." Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością
z siedzibą w Ż.

o uchylenie wyroku sądu polubownego - Sądu Arbitrażowego przy Polskiej
Konfederacji Pracodawców Prywatnych L. z dnia 3 kwietnia 2012 roku,
sygn. .../2011, wydanego

w sprawie z powództwa "W." Spółki Akcyjnej z siedzibą w W. przeciwko "R. P."
Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością
z siedzibą w Ż.

o zapłatę

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 20 marca 2015 r.,
skargi kasacyjnej przeciwnika skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego "W."
Spółki Akcyjnej z siedzibą w W.
od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 12 grudnia 2013 r.,

**oddala skargę kasacyjną i zasądza od przeciwnika skargi
o uchylenie wyroku sądu polubownego "W." Spółki Akcyjnej z**

siedzibą w W. na rzecz skarżącej "R. P." Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w Ż. kwotę 900 zł (dziewięćset złotych) tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 3 kwietnia 2012 r., wydanym w sprawie .../2011 (dalej jako Wyrok Arbitrażowy), zespół orzekający Sądu Arbitrażowego przy Polskiej Konfederacji Pracodawców Prywatnych L. zasądził od „R. P.” Sp. z o.o. z siedzibą w Ż. (pozwany w postępowaniu arbitrażowym, dalej jako R.) na rzecz „W.” S. A. z siedzibą w W. (powód w postępowaniu arbitrażowym, dalej jako W.) kwotę 461 867,53 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 24 marca 2011 r. do dnia zapłaty, oddalając powództwo W. w pozostałym zakresie. Na skutek skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego wniesionej przez R. Sąd Okręgowy w Ł. wyrokiem z dnia 27 marca 2013 r. uchylił Wyrok Arbitrażowy w całości.

Sąd Okręgowy ustalił, że W. i R. w dniu 8 kwietnia 2009 r. zawarły umowę o kompleksowe i kompletne wykonanie przez R. elewacji i dachów na budowie „Modernizacja i Rozbudowa Oczyszczalni Ścieków „C.” mieszczącej się przy ul. C. w W.” W załączniku nr 2 do umowy - Warunkach Ogólnych Umowy - w klauzuli 17 ust. 5 zawarto zapis na sąd polubowny, zgodnie z którym spory mogące wyniknąć w związku z wykonaniem umowy z dnia 8 kwietnia 2009 r. podlegały orzecznictwu sądu polubownego przy Konfederacji Pracodawców Prywatnych L. w W., według regulaminu tego sądu z zachowaniem trybu dwuinstancyjnego z wyłączeniem spraw związanych z wekslami i czekami, które miały być rozstrzygane przez sąd powszechny.

W dniu 24 marca 2011 r. W. złożył pozew przeciwko R. do Sądu Arbitrażowego przy Polskiej Konfederacji Pracodawców Prywatnych L. (dalej jako Sąd Arbitrażowy L.). R. w odpowiedzi na pozew podniosła zarzut braku właściwości Sądu Arbitrażowego L. Podczas posiedzenia zespołu orzekającego w dniu 29 sierpnia 2011 r. żadna ze stron nie oświadczyła się co do ustalenia organu drugiej instancji lub uzgodnienia postępowania jednoinstancyjnego. W pismach z dnia 14 września 2011 r. R. stwierdziła, że nie widzi możliwości doprecyzowania klauzuli arbitrażowej w zakresie dwuinstancyjności postępowania, a W. stwierdził, że postanowienie klauzuli arbitrażowej obejmujące zastrzeżenie o dwuinstancyjności postępowania jest bezskuteczne z uwagi na jego kadłubowość, w związku z czym sprawę należy rozpoznać w trybie jednoinstancyjnym.

Postanowieniem z dnia 8 listopada 2011 r. zespół orzekający oddalił zarzut R. co do braku swojej właściwości, wskazując, że klauzula arbitrażowa ma charakter ułomny, gdyż regulamin Sądu Arbitrażowego L. - w relewantnej dla sprawy wersji obowiązującej od dnia 15 lutego 2005 r. (dalej jako Regulamin) - nie przewiduje postępowania dwuinstancyjnego. Zespół powołał się na § 1 ust. 3 Regulaminu, stanowiącego, że Sąd Arbitrażowy L. działa zgodnie z Regulaminem, co ogranicza możliwość modyfikacji jego postanowień przez strony. Podniósł, że postanowienie zapisu na sąd polubowny o dwuinstancyjności wzajemnie wyklucza się z § 58 Regulaminu, a ponadto nie określa procedury ani organu odwoławczego, co czyni go niewykonalnym i nieważnym. Nie wpływa to na zapis na sąd polubowny ze względu na zawartą w treści klauzuli 17 ust. 3 załącznika do umowy z dnia 8 kwietnia 2009 r. klauzulę salwatoryjną. Jako „słabszą” uznał zespół orzekający wykładnię, że Sąd Arbitrażowy L. byłby administratorem arbitrażu, w którym pierwsza instancja podlegałaby jego Regulaminowi, a druga instancja - stosownym przepisom kodeksu postępowania cywilnego.

Na wniosek R. kwestię właściwości sądu polubownego rozpatrywał Sąd Okręgowy w Ł. Postanowieniem z dnia 29 lutego 2012 r. w sprawie ... 273/11 oddalił wniosek R. o stwierdzenie niewłaściwości sądu polubownego. Uznał zapis na sąd polubowny za ważny i skuteczny; nie wpływała na to rozbieżność między Regulaminem a postanowieniem klauzuli arbitrażowej o dwuinstancyjności postępowania. Wyłączyło ono jednoinstancyjność postępowania arbitrażowego przewidzianą w Regulaminie (art. 1161 § 3 zd. 2 k.p.c.). Postępowanie odwoławcze arbitrażowe sąd polubowny winien prowadzić - z zastrzeżeniem jednak przepisów ustawy - w taki sposób, jaki uzna za właściwy (art. 1184 § 2 zd. 1 k.p.c.).

Odpis Wyroku Arbitrażowego, opatrzony - zgodnie z § 57 ust. 2 Regulaminu - stwierdzeniem, że orzeczenie jest ostateczne, oraz podpisany przez prezesa Sądu Arbitrażowego L. i jego sekretarza generalnego, doręczony został R. w dniu 4 maja 2011 r. Pismem z dnia 11 maja 2011 r. R. zwróciła się do Sądu Arbitrażowego L. o określenie zasad postępowania drugoinstancyjnego. Na mocy uchwały z dnia 20 czerwca 2012 r. Komitet Arbitrażowy Sądu Arbitrażowego L.

odrzućcił ten wniosek z uwagi na brak właściwości do jego rozpoznania, zaś wniosek R. z dnia 25 maja 2012 r. o uzupełnienie Wyroku Arbitrażowego o procedurę odwoławczą przekazał zespołowi orzekającemu. Zespół odrzućcił wniosek jako wniesiony po upływie terminu określonego w § 60 Regulaminu, a ponadto wskazał, że uzupełnienie może dotyczyć tylko rozstrzygnięcia o roszczeniu, nie zaś kwestii ustalenia procedury odwoławczej.

Sąd Okręgowy przyjął, że skoro odpis Wyroku Arbitrażowego zaopatrzony był - zgodnie z § 57 ust. 2 Regulaminu - stwierdzeniem, że jest ostateczny, to należy - w świetle art. 1205 § 2 k.p.c. - przyjąć, że przysługiwała skarga o jego uchylenie. Za powód uchylenia Wyroku Arbitrażowego uznał niedochowanie przez sąd polubowny zasady dwuinstancyjności, co wypełniało podstawę skargi określoną w art. 1206 § 1 pkt 4 in fine k.p.c. Strony zawarły nie tylko ważny zapis na sąd polubowny, ale - w zgodzie z art. 1161 § 3 i art. 1184 § 1 k.p.c. - dokonały modyfikacji regulaminu wybranego stałego sądu polubownego. Jeśli jednoinstancyjność postępowania miała dla Sądu Arbitrażowego L. znaczenie tak fundamentalne, to w grę wchodziła odmowa przyjęcia sprawy do rozpoznania zgodnie z art. 1168 § 2 k.p.c. Sprawiloby to, że zapis na sąd polubowny utraciłby moc. Sąd Okręgowy odrzućcił argument, że za brak porozumienia w kwestii zasad postępowania drugoinstancyjnego odpowiada tylko R., jak również uznał, że w braku porozumienia stron w tym zakresie sąd polubowny był władny i zobowiązany samodzielnie określić te zasady zgodnie z art. 1184 § 2 k.p.c. Podniesiony w skardze o uchylenie Wyroku Arbitrażowego zarzut niedochowania zasady dwuinstancyjności nie uległ prekluzji według art. 1193 k.p.c., gdyż nie dotyczył on postępowania pierwszoinstancyjnego, w związku z czym R. nie mogła go podnieść przed wydaniem Wyroku Arbitrażowego. Niczego nie zmienia fakt, że strony nie uzgodniły zasad postępowania drugoinstancyjnego, gdyż R. mogła przypuszczać, że sąd polubowny przeprowadzi postępowanie w taki sposób, jaki uzna za właściwy. Wiedzę o naruszeniu zasady dwuinstancyjności R. powzięła z chwilą otrzymania odpisu Wyroku Arbitrażowego. Wnosząc w dniu 11 maja 2011 r. o ustalenie zasad postępowania w drugiej instancji i w dniu 25 maja 2011 r. o uzupełnienie Wyroku Arbitrażowego dochowała wymagania niezwłocznego podniesienia zarzutu w postępowaniu przed sądem polubownym.

W apelacji od wyroku Sądu Okręgowego z dnia 27 marca 2013 r. W. zarzucił naruszenia art. 1206 § 1 pkt 4 w zw. z art. 1184 § 1 i 2 oraz art. 1161 § 3, art. 1204 § 1 pkt 4, art. 1193 w zw. z art. 1184 § 2, art. 1202, art. 1205 § 2 w zw. z art. 1202 i art. 1206 § 1 pkt 4, art. 365 § 1 w zw. z art. 361, art. 235 § 1 w zw. z art. 236 oraz art. 210 § 3 i art. 1207 § 1 i 2 k.p.c. Wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku przez oddalenie skargi R. w całości albo o jego uchylenie i przekazanie sprawy Sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania.

Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 12 grudnia 2013 r. oddalił apelację W. uznając podniesione w niej zarzuty za bezzasadne. Sąd drugiej instancji w uzasadnieniu swojego wyroku rozważył wszystkie zarzuty, podtrzymując ustalenia faktyczne i ich ocenę prawną przedstawione w wyroku Sądu Okręgowego z dnia 27 marca 2013 r. Podzielił w szczególności pogląd, że w braku porozumienia stron sąd polubowny, mając na uwadze ich wolę, wyrażoną w klauzuli arbitrażowej, sprzeczną z treścią obowiązującego go Regulaminu, winien był albo odmówić przyjęcia sprawy do rozpoznania albo - stosownie do dyspozycji art. 1184 § 2 k.p.c. - przeprowadzić postępowanie drugoinstancyjne w taki sposób, jaki uznałby za właściwy. Natomiast Sąd Arbitrażowy L. przyznał pierwszeństwo Regulaminowi przed umówioną, w ramach autonomii woli stron, treścią klauzuli arbitrażowej. Odebrał w ten sposób obu stronom możliwość odwołania od Wyroku Arbitrażowego do drugiej instancji arbitrażowej. Sąd Apelacyjny zgodził się też z tym, że w sytuacji sprzeczności między zapisem na sąd polubowny i Regulaminem prymat należało przyznać woli stron, tj. zapisowi. Skoro strony obopólnie ustaliły zasadę dwuinstancyjności przed wybranym przez siebie sądem polubownym i nie uzgodniły tylko reguł postępowania w drugiej instancji, to sąd polubowny zobowiązany był do samodzielnego określenia tychże reguł.

W skardze kasacyjnej od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 12 grudnia 2013 r. W. podniósł w ramach pierwszej podstawy kasacyjnej (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.) oraz alternatywnie w ramach drugiej podstawy kasacyjnej (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.) zarzuty naruszenia art. 1206 § 1 pkt 4 w zw. z art. 1184 § 1 i § 2, art. 1168 § 2 k.p.c. oraz art. 65 § 1 i 2 k.c. i § 58 Regulaminu, art. 1206 § 1 pkt

4 k.p.c., art. 1206 § 1 pkt 4 w zw. z art. 1193 i art. 1184 § 2 k.p.c. oraz art. 1206 § 1 pkt 4 w zw. z art. 1202 k.p.c. i § 60 ust. 1 Regulaminu. Na tej podstawie wnioś o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości oraz o przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi drugiej instancji.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Strony, które poddały spór pod rozstrzygnięcie stałego sądu polubownego zgodnie z jego regulaminem, mogą w postanowieniach towarzyszących zapisowi na sąd polubowny lub w ich późniejszym porozumieniu zmieniać postanowienia tego regulaminu. Wynika to fundamentalnej dla arbitrażu zasady, że – z zastrzeżeniem bezwzględnie obowiązujących przepisów kodeksu postępowania cywilnego o sędzie polubownym - podstawowe znaczenie ma wola stron. Potwierdzają to regulacje art. 1161 § 3 zd. 2 i art. 1184 § 1 k.p.c., jak również okoliczność, że regulamin stałego sądu polubownego ma zastosowanie do rozstrzygnięcia sporu wyłącznie na skutek wyraźnej lub dorozumianej woli stron. Inną kwestią jest akceptacja przez stały sąd polubowny (jego organy) zmian regulaminu dokonanych przez strony. Sąd ten może zgodzić się na przeprowadzenie postępowania zgodnie ze zmienionym przez strony regulaminem, jak i nie zaakceptować dokonanych zmian. W braku akceptacji zmian stały sąd polubowny może jednak tylko odmówić przyjęcia sprawy do rozpoznania (art. 1168 § 2 k.p.c.), nie wolno mu natomiast przeprowadzić postępowania zgodnie z regulaminem w wersji nieuwzględniającej zmian dokonanych przez strony, jeżeli nie są one skłonne odstąpić od tych zmian. Jeżeli stały sąd polubowny przyjął sprawę do rozpoznania, wtedy zobligowany jest respektować wolę stron, której przejawem są dokonane przez nie zmiany w jego regulaminie.

Pierwszeństwo woli stron przed regulaminem stałego sądu polubownego jest aktualne również wtedy, gdy strony postanowiły, że postępowanie arbitrażowe ma obejmować dwie instancje, podczas gdy regulamin przewiduje, że postępowanie jest jednoinstancyjne. W okolicznościach sprawy powstało jednakże zagadnienie, czy zawarte w klauzuli 17 ust. 5 Warunków Ogólnych Umowy postanowienie dotyczące „trybu dwuinstancyjnego” jest wykonalne, gdyż nie określało ono sposobu powołania odwoławczego sądu polubownego oraz postępowania przed

tym sądem. Ewentualna niewykonalność przedmiotowego postanowienia mogłaby natomiast spowodować, że zasadne byłoby przeprowadzenie jednoinstancyjnego postępowania arbitrażowego, jeśli się założy, że niewykonalność ta nie wpływała na zapis na sąd polubowny oraz jego skuteczność.

Jeżeli strony zgodnie ustaliły, że postępowanie przed sądem polubownym ma obejmować więcej niż jedną instancję (art. 1205 § 2 k.p.c.), wtedy przepisy kodeksu postępowania cywilnego o sądzie polubownym (arbitrażowym) i wynikające z nich zasady i reguły stosuje się również do odwoławczego sądu polubownego, w tym do ustalania zasad i sposobu postępowania przed tym sądem oraz orzekania przez ten sąd. Rozwiązywanie szczegółowych problemów powstających na tym tle powinno przy tym odbywać się przy zachowaniu podstawowych założeń arbitrażu, jego cech i specyfiki jako formy rozstrzygania sporów. W każdym bądź razie w braku wyraźnych reguł w uzgodnionym regulaminie i umowy stron co do przebiegu postępowania arbitrażowego w drugiej instancji przyjąć należy, że środek odwoławczy powinien być wniesiony w formie pisemnej, a kognicja odwoławczego sądu polubownego obejmuje kontrolę wyroku arbitrażowego wydanego w pierwszej instancji tak pod względem faktycznym, jak i prawnym, z możliwością powoływania nowych faktów i dowodów. Konieczne jest powołanie nowego zespołu orzekającego według tych samych reguł, które dotyczyły pierwszej instancji, z wyłączeniem arbitrów, którzy wydali zaskarżony wyrok. Do tego nowego, odwoławczego zespołu arbitrów należy ocena, czy środek zaskarżenia wniesiono w terminie. Jeśli strony nie określiły terminu do zaskarżenia, nowi arbitrzy mogą odwołać się w drodze analogii do terminu do złożenia wniosku o uzupełnienie wyroku (art. 1202 k.p.c.) albo terminu do wniesienia apelacji przed sądem państwowym. Do składu odwoławczego arbitrów należy ponadto, w braku uzgodnienia stron, określenie sposobu prowadzenia arbitrażowego postępowania odwoławczego (art. 1184 § 2 zd. 1 k.p.c.).

Przyjęte w niniejszej sprawie przez strony postanowienie o dwuinstancyjności postępowania arbitrażowego, które nie obejmowało określenia reguł ustalania składu odwoławczego sądu polubownego, jak również postępowania przed tym sądem, nie było więc z tego powodu niewykonalne.

Możliwa była jego realizacja, a odstąpienie od niego wymagało zgody obu stron. Nie był do tego natomiast powołany ani zespół orzekający rozstrzygający spór w pierwszej instancji, ani jakikolwiek organ Sądu Arbitrażowego L. Podstawy do takiego działania nie mogły w żadnym razie stanowić postanowienia Regulaminu przewidujące jednoinstancyjność postępowania arbitrażowego.

W związku z tym kluczowe w sprawie było to, że Wyrok Arbitrażowy, który w dniu 4 maja 2012 r. został doręczony R., był zaopatrzony w klauzulę, zgodnie z którą był on ostateczny. Oznaczało to zastosowanie § 57 ust. 2 Regulaminu, a także § 58 Regulaminu, podczas gdy postanowienia te kolidowały z uzgodnieniem stron co do dwuinstancyjności postępowania arbitrażowego. Zastosowanie tych postanowień Regulaminu dawało jasny wyraz temu, że Sąd Arbitrażowy L. uznaje Wyrok Arbitrażowy za ostateczny oraz niepodlegający odwołaniu na drodze arbitrażowej. W tych okolicznościach bezprzedmiotowe, jakkolwiek także nieprawidłowe były zabiegi R. zmierzające do określenia reguł postępowania drugoinstancyjnego przez Sąd Arbitrażowy L. lub zespół orzekający pierwszej instancji. Niemniej w reakcji na nie Sąd Arbitrażowy L. w żaden sposób nie odstąpił od założenia, że Wyrok Arbitrażowy traktuje jako ostateczny i niepodlegający zaskarżeniu do drugiej instancji arbitrażowej. W rezultacie jedynym właściwym działaniem ze strony R. mogło być wniesienie skargi o uchylenie Wyroku Arbitrażowego jako wyroku ostatecznego.

W okolicznościach sprawy doszło do rozpoznania sprawy i wydania wyroku sądu polubownego w jedynej instancji wbrew uzgodnionej przez strony zasadzie dwuinstancyjności postępowania przed tym sądem. Wypełnia to podstawę uchylenia wyroku sądu polubownego ustanowioną w art. 1206 § 1 pkt 4 k.p.c. w zakresie, w którym w przepisie tym mowa o niezachowaniu podstawowych zasad postępowania przed sądem polubownym określonych przez strony. Określoną przez strony zasadę, że postępowanie arbitrażowe ma obejmować możliwość zaskarżenia wyroku sądu polubownego wydanego w pierwszej instancji, niewątpliwie zaliczyć należy do rzędu podstawowych w rozumieniu art. 1206 § 1 pkt 4 k.p.c. Jej naruszenie polegające na załatwieniu sporu w jedynej instancji jest ponadto z istoty rzeczy takim uchybieniem, które mogłoby mieć wpływ na wynik sprawy, skoro zaskarżenie może doprowadzić do zmiany rozstrzygnięcia.

Podniesienie przez R. zarzutu, że doszło do naruszenia art. 1206 § 1 pkt 4 k.p.c., dopiero w skardze o uchylenie Wyroku Arbitrażowego nie jest z oczywistych względów spóźnione. Wprawdzie zespół orzekający już w postanowieniu z dnia 8 listopada 2011 r. wyraził pogląd, iż postanowienie o dwuinstancyjności postępowania jest niewykonalne, to jednak naruszenie wynikającej z tego postanowienia zasady nastąpiło wówczas, gdy Wyrok Arbitrażowy został uznany przez Sąd Arbitrażowy L. za ostateczny, czyli zaopatrzony w klauzulę przewidzianą w § 57 ust. 2 Regulaminu. R. nie mogła podnosić w tym zakresie jakichkolwiek zarzutów w toku postępowania przed zespołem orzekającym, co wyklucza możliwość stosowania art. 1193 k.p.c. na etapie skargi o uchylenie Wyroku Arbitrażowego.

Jakkolwiek trafnie w skardze kasacyjnej podniesiono, że nieprawidłowy był pogląd Sądu drugiej instancji, iż zespół orzekający w pierwszej instancji powinien był określić zasady arbitrażowego postępowania drugoinstancyjnego, to jednak nie jest to uchybienie, które miało wpływ na wynik sprawy. Rozstrzygająca jest prawidłowa ocena, że w okolicznościach sprawy doszło do naruszenia art. 1206 § 1 pkt 4 k.p.c. przez rozpoznanie sporu i wydanie wyroku arbitrażowego w jedynej instancji wbrew uzgodnionej przez strony zasadzie dwuinstancyjności postępowania arbitrażowego. Zarzuty naruszenia art. 1206 § 1 pkt 4 w zw. z art. 1184 § 1 i 2, art. 1168 § 2 k.p.c. oraz art. 65 § 1 i 2 k.c. w zw. z § 58 Regulaminu, art. 1206 § 1 pkt 4 k.p.c. i art. 1206 § 1 pkt 4 w zw. z art. 1193 i art. 1184 § 2 k.p.c. są więc w swym całokształcie bezskuteczne, a zarzut naruszenia art. 1206 § 1 pkt 4 w zw. z art. 1202 k.p.c. i § 60 ust. 1 Regulaminu - bezprzedmiotowy. Zaskarżony wyrok Sądu drugiej instancji z dnia 12 grudnia 2013 r., mimo jego częściowo błędnego uzasadnienia, odpowiada prawu.

Mając to na względzie, Sąd Najwyższy, na podstawie art. 398¹⁴, art. 98 § 1 i art. 108 § 1 w zw. z art. 391 § 1, art. 398²¹ oraz art. 13 § 2 i art. 1207 § 2 k.p.c., orzekł jak w sentencji.

